

CIRKEVNÍ RESTITUCE V ČESKÉ REPUBLICE

Mons. Jan VOKÁL

královéhradecký biskup, Česká republika

Tasks Faced by the Catholic Church in the Czech Republic After the Restitution Act

New legislation on the financing of churches and religious societies is currently being introduced in the Czech Republic. The diocesan bishop of Hradec Králové describes the legislation in great detail. The financing system seems to be similar to the one which is currently in place in the USA. Finally, the author also discusses the objections of the Czech public to the restitutions as well as responses to them.

Vaše Excellence, páni profesoři, docenti a relátoři,
vážení účastníci XVI. symposia kanonického práva ve Spišské Kapitule.

Vztah státu a církve v České republice lze nejlépe vystihnout zkratkou: církve jsou na státu nezávislé – kromě toho, že jsou na něm závislé ekonomicky. Úprava vzájemných vztahů je v mnoha ohledech uspokojivá, ale zároveň paradoxní. Demokratický právní stát, na jehož principech Česká republika stojí už dvě desítky let, zaručuje církvim širokou náboženskou svobodu. Jejich majetkové a hospodářské postavení se však dál řídí normami přijatými nelegitimním totalitním režimem za účelem likvidace náboženského života v zemi. Dodnes nebyl přijat ani symbolický zákon o zmírnění majetkových křivd a církve nedostaly zpátky převážnou většinu zabaveného majetku. Stát pak podle zákona ze svého rozpočtu financuje činnost církve a platy jejich duchovních. Totalitní normy upravující hospodaření církve platí dodnes, přestože jsou z hlediska principů demokratického právního

státu těžko obhajitelné. Neztotožňuje se s nimi ani Ústavní soud České republiky, který politiky nepřímou vyzývá k řešení situace a připouští, že by se církve mohly spravedlivého uspořádání domáhat v jednotlivých případech cestou soudní ochrany.

Dnes, třiadvacet let po pádu totality, si už podstatná část zákonodárců uvědomuje, že je třeba odkládaný problém vyřešit, a v České republice se po letech sporů a nečinnosti zrodila velmi racionální dohoda o vyrovnání mezi státem a sedmnácti církvemi a náboženskými společnostmi. Předpokládá, že stát církvím vrátí část zabaveného majetku a zbytek jim kompenzuje finanční náhradou. Tato dohoda je stejně unikátní jako křehká. Malé i velké církve a náboženské společnosti včetně například Federace židovských obcí se na ní shodly navzdory svým mnohdy odlišným zájmům a historickým odlišnostem. S dohodou se kromě nich ztotožnil i Svaz měst a obcí, Agrární komora a Asociace soukromých zemědělců. Prosazení zákona, který byl podle této dohody napsán, si dnešní vláda České republiky dala přímo do programu. S tímto programem před dvěma lety získala důvěru v dolní komoře Parlamentu, Poslanecké sněmovně.

Dohoda vede k řešení, které by dokončilo přátelskou odluku církve od státu a odpovídalo by úpravám demokratických právních států. Legislativní proces však dosud neskončil a návrh zákona se v těchto dnech stává předmětem ostré proticírkevní kampaně opozice před podzimními volbami do krajských zastupitelstev a do Senátu.

Tímto návrhem zákona se má 4. září znovu zabývat Poslanecká sněmovna, která jej už jednou schválila, ale k novému projednání jí ho vrátil Senát ovládaný opozicí. K jeho přehlasování Sněmovna potřebuje více hlasů než při prvním schvalování, a není proto jisté, zda návrh projde. Kritika ze strany opozice je přitom jen zřídka věcná, zaměřuje se především na to, kolik miliard stát církvím v rámci majetkového vyrovnání vyplatí. Zaměřuje přitom to nejdůležitější – nejenže má zákon zmírnit historické křivdy, jichž se stát vůči církvím dopustil po komunistickém puči v únoru 1948, ale návrh zákona po dlouhých 64 letech poprvé upravuje hospodaření círk-

ví v souladu s demokratickými principy. Nejde přitom jen o prostou restituci. Církve v dohodě ustupují od mnoha svých restitučních nároků. Cílem návrhu je především do budoucna přizpůsobit vztahy církví a státu podmínkám demokratického právního státu.

Nejprve bych se chtěl zmínit o tom, jak vypadá dnešní úprava vztahů mezi státem a církvemi v České republice.

Za druhé se ohlédnou po uplynulých třidvaceti letech, kdy se majetkové vyrovnání provést nepodařilo.

Za třetí přiblížím aktuální, historicky unikátní návrh na narovnání vztahů, který právě teď prochází legislativním procesem.

A nakonec se pokusím vypořádat s hlavními námitkami proti tomuto návrhu. Rád bych tím přiblížil vypjatou diskusi, která se nyní v České republice vede a která naznačuje, jak těžké je napravovat křivdy totality po dvou desítkách let od jejího pádu.

Pro zjednodušení užívám termínu „církev“ místo delšího a správnějšího výrazu „církev a náboženské společnosti“. O náboženských společnostech platí v této problematice totéž, co o církvích.

1. Jaký je dnes právní vztah státu a církví v České republice

Míra náboženské svobody, tolerance i kooperace v jednotlivých oblastech společenského života odpovídá standardům evropských právních států. Česká Ústava i k ní přidružená Listina základních práv a svobod, stejně jako mezinárodní závazky, garantují svobodu náboženského vyznání i projevu, výuku náboženství na školách, ochranu zpovědního tajemství či působení duchovních v armádě. Stát má laické ražení, nepreferuje žádné konkrétní vyznání. Podle tradičních kategorií je tento model kdesi mezi přátelskou odlukou a kooperací.

Ve zjevném kontrastu k výše zmíněnému je fakt, že církve jsou hospodářsky a majetkově závislé na státu, a to podle dodnes účinného zákona č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společ-

ností státem. Zákon byl přijat rok po komunistickém puči se zjevným účelem – na církve z pozice moci dohlížet, systematicky regulovat a potírat jejich činnost a perzekvovat jejich duchovní. Už v roce 1948 stát církvím zabavil majetek a učinil je závislými na státních příspěvcích. Začal rozhodovat nejen o tom, s jakým majetkem mohou církevní právnické osoby hospodařit, ale i o počtu duchovních, jejichž platy začal hradit. Každému konkrétnímu duchovnímu mohl sebrat souhlas k výkonu povolání a zároveň přestat platit za jeho práci. Stejně to bylo i s jednotlivými církvemi, když stát například zakázal činnost řeckokatolické církvi.

Právě podle zákona, který byl přijat, aby usnadnil tato příkoří, se dnes řídí majetkové vztahy státu a církví v České republice. Zrušit ho bez náhrady nelze, to by znamenalo, že stát dotáhne do konce ekonomickou likvidaci církví, kterou v roce 1948 započal komunistický režim. Více než dvacetileté diskuse o narovnání vztahů a zmírnění totalitních křivd pro Sametové revoluci v roce 1989, jsou tedy diskusemi o tom, jak zmíněnou legislativu nahradit. Nové řešení musí být spravedlivé a nutně musí být také v souladu s Ústavou, mezinárodními závazky a principy demokratického právního státu.

Že je totalitní legislativu nezbytně nutné nahradit novou úpravou, si zákonodárci uvědomovali hned na začátku 90. let. Svědčí o tom dva zákony z roku 1991, které zablokovaly možnost nakládat s majetkem, který stát církvím zabavil po komunistickém puči v únoru 1948, nebo jehož vlastnictví je sporné. Od začátku devadesátých let uplynulo dvacet let a tento majetek je blokován dodnes. Stovky obcí a měst proto nemohou nakládat s důležitými nemovitostmi na svém území.

Výše zmíněná situace je krajně nevýhodná nejen pro obce, ale i pro stát, který se v souladu s demokratickými principy musel vzdát práva regulovat počet duchovních nebo si vybírat, kterým církvím bude přispívat na provoz, a kterým ne. V současné době proto církve mohou poměrně volně navyšovat počet svých zaměstnanců a dvanácti novým náboženským společnostem má během blízké doby vzniknout nárok na to, aby jim stát vyplá-

cel příspěvky na provoz a platy duchovních. Peníze, které by jim ze státního rozpočtu posílal, by však logicky neměly žádnou návaznost na totalitní křivdy.

Přes všechny ústavní i mezinárodní záruky navíc nelze vyloučit zásahy státní moci do chodu církví prostřednictvím rozpočtových nástrojů. Přestože je stát vázán širokým pojetím náboženské svobody, skutečnost, že církve nemohou být za svůj majetek a hospodaření plně odpovědné a že se jejich příjem neodvívá ani od počtu věřících, v principu ponechává prostor pro případné necitlivé zásahy ze strany úřadů. Už samotný fakt, že stát posílá peníze na platy zaměstnanců církví ze státního rozpočtu, lze vnímat jako řešení, které není v souladu s pojetím církve oddělené od státu. Nemluvě přitom o praktických komplikacích při zajišťování některých služeb. Dnešní plat zaměstnanců církve včetně vysokoškolsky vzdělaných duchovních se pohybuje v průměru kolem 15 tisíc korun měsíčně, tedy zhruba kolem 600 euro. Průměrná mzda v České republice činí zhruba tisíc euro měsíčně, přičemž do statistiky jsou zahrnuti i lidé se středním a základním vzděláním. Příjem zaměstnanců církví je tak zhruba na úrovni poloviny průměrné mzdy, což církvim dává omezené možnosti při zaměstnávání odborníků, kteří by jí pomáhali s jejími společensky prospěšnými aktivitami. Církve se zčásti financují samy z dobrovolných darů, a to podle odhadů až do výše padesáti procent. Tento způsob financování však neodpovídá platné legislativě z roku 1949 a vlastně ji tak obchází. Podle některých interpretací jsou příspěvky věřících – striktně vzato – jejich darem vůči státu, který se v zákoně zavazuje k financování provozu církví.

Z těchto argumentů plyne, že ekonomická svoboda je jednou z důležitých podmínek nezávislosti církve na státu.

Na rozdíl třeba od německého modelu, který zajišťuje financování církví skrze církevní daň, nemá nynější úprava v České republice žádné legitimní historické opodstatnění a nerespektuje dobrovolné rozhodnutí daňových poplatníků, zda a ke které církvi své příspěvky nasměrují. Zatímco v zahraničí se poplatníkem církevní daně člověk stává svou veřejně deklaro-

vanou příslušností ke konkrétní církvi (např. v Itálii), v České republice přispívají všichni daňoví poplatníci na provoz všech církví a platy všech duchovních bez rozdílu. Počet duchovních, kterým stát přispívá na platy, se navíc nemusí nijak krýt s počtem lidí, kteří se k dané církvi hlásí.

2. Třidvacet let marného hledání řešení

Ač například ani tady na Slovensku církve nejsou stoprocentně ekonomicky oddělené od státu, Česká republika je jediným státem v tomto regionu, který dosud nepřijal žádný zákon o zmírnění majetkových křivd, ani se nepokusil o jiné odpovídající narovnání. Polsko, Slovensko i Maďarsko začaly situaci řešit krátce po pádu totality, v Polsku dokonce ještě před prvními svobodnými volbami, na Slovensku bezprostředně po vzniku samostatného státu.

V České republice hned na začátku 90. let odstartovaly restituce majetku fyzických osob. S právníckými osobami byla situace komplikovanější kvůli obtížím s určováním jejich právního nástupnictví. Velké státní podniky, které v ekonomice před desítkami let nahradily podnikatelské subjekty, byly privatizovány mimo jiné skrze tak zvanou kuponovou privatizaci, jíž se účastnily tři čtvrtiny oprávněných občanů České republiky.

Právnícké osoby mimo sféru byznysu však v soudních sporech mnohdy dostaly v restituci svůj majetek zpátky – to se týká i politických stran – například České strany sociálnědemokratické, která dnes tvrdě brojí proti církevnímu vyrovnání, ale sama s odvoláním na obecný restituční princip v minulosti vysoudila navrácení historického paláce v centru Prahy. Majetkové křivdy byly kompenzovány také spolkům, u nichž byly rovněž využity obecné restituční principy.

Církevním právníckým osobám, jejichž právní kontinuita nebyla nikdy přerušena ani zpochybněna, přesto nebyl majetek navrácen dodnes, ač se už od začátku 90. let hovořilo o tom, že stát bude majetek vracet systémove. To se však nestalo. I proto je – s přihlédnutím ke stanovisku Ústavního

soudu – pravděpodobné, že by se jednotlivé farnosti, řády a další právnické osoby u obecných soudů mohly domoci navrácení majetku na základě obecných restitučních principů. Rozsah tohoto majetku by mohl být i větší, než s jakým počítá aktuální návrh na vyrovnání mezi státem a církvemi. V něm se totiž církve zříkají zabaveného majetku, který je dnes v držení obcí, krajů a soukromých vlastníků.

Na začátku 90. let se – stejně jako v okolních zemích – počítalo s církevními restitucemi. Právě proto byly hned v roce 1991 přijaty dva zákony, které zablokovaly veškeré sporné nemovitosti. Záměrem těchto zákonů bylo majetek zablokovat na krátkou přechodnou dobu, než jeho navrácení upraví zvláštní zákon. Od té doby až dodnes je zmíněný majetek držený obcemi, kraji a soukromými vlastníky blokován a jeho držitelé s ním nemohou nakládat. Obce nemohou opravovat silnice, historické budovy škol a statků či budovat hřiště a kanalizaci. Mnohdy je sporné, zda radnice může tento majetek vůbec opravovat z obecních peněz, není-li jasné, komu patří. Zhruba 500 obcí tak má na svém území nemovitosti, které nemohou využívat, disponovat s nimi a nemohou na tyto lokality například ani čerpat dotace z evropských fondů. Jde o řádově tisíce hektarů půdy.

První snahy řešit církevní restituce se objevily hned po pádu totality v roce 1989. Jediným výraznějším krokem však tehdy bylo navrácení 170 objektů řádům. Jejich majetek totalitní stát oficiálně nezabavil, ale soustředil ho do nově zřízené Náboženské matice, která ho dál protizákonně rozprodávala nebo poskytovala k užívání. Do roku 1991 stát řádům vrátil jen 170 objektů z 850 zabavených, zhruba jednu čtvrtinu. Většinu navíc bez hospodářského zázemí. Nemovitosti se řádům vracely skrze výčtové zákony, nikoli uplatněním obecných restitučních principů. V některých případech se tak vyskytly dílčí chyby. O systémovém řešení zde tedy nemůže být řeč.

První skutečný pokus o provedení církevního vyrovnání podle obecných restitučních principů byl učiněn v roce 1992, tehdy však federální shromáždění poslanecký návrh neschválilo.

Poté následovala několikaletá přestávka. S výjimkou toho, že byly *ad hoc* vydávány konkrétní nemovitosti, které sloužily jako školy či k poskytování sociálních služeb. Vláda to činila prostřednictvím individuálních právních aktů. Církvím však nikdy nebyl vydáván hospodářský majetek.

Znovu se o problému začalo seriózně diskutovat až na přelomu tisíciletí, kdy se objevily nové návrhy na navrácení majetku skrze výčtový zákon, respektive skrze zvláštní fond, který by spravoval církevní majetek a z jehož výnosů by se církve financovaly. Ani tehdy se nepodařilo přijmout žádný zákon, který by tuto problematiku řešil. Návrhy však nastartovaly diskusi, která v různé intenzitě trvá dodneška.

Po roce 2002 začali zákonodárci poprvé vážně uvažovat o tom, že by opustili restituční princip a církvím vyplatili finanční náhradu. Na té se však nedokázali shodnout, a tak se poprvé objevil návrh na kombinaci restitučního principu a finanční náhrady, který předpokládal, že by se církvím část majetku vrátila a za zbytek by stát poskytl peněžní kompenzaci. Tento návrh však ještě více prohloubil rozpory mezi politickými stranami i mezi církvemi. Začalo se zřetelně ukazovat, že najít řešení, s nímž by se ztotožnila většina, bude velmi obtížné.

Průlom nastal v letech 2007 až 2008. Pravicová vláda tehdy poprvé zařadila vyrovnání s církvemi mezi své priority. Zřídila zvláštní církevní komisi, která začala pracovat na návrhu přijatelném pro většinu církví i pro stát. Dohoda byla překvapivě rychlá. Ustálila se na již zmíněné kombinaci naturální restituce a finanční náhrady. Nezávislé studie ocenily zabavený církevní majetek a kvalifikovaně odhadly, v jakém objemu je reálné jeho navrácení. Vycházely přitom ze záznamů pozemkových knih, jež vlastnictví majetku církevními osobami dokazují. Komise, v níž zasedali zástupci sedmnácti církví a náboženských společností se shodla se zástupci státu, že stát církvím naturálně vrátí 51 miliard korun, tedy zhruba 2 miliardy euro, a finančně jim nahradí 83 miliard korun, zhruba 3,3 miliardy euro, což se rozloží do splátek na 60 let. Šlo by o klasické úročené splátky, takže stát by nakonec vyplatil zhruba 270 miliard korun, téměř 11 miliard euro.

Tato částka i její šedesátileté úročení tehdy vyděsila veřejnost i část politické reprezentace a zákon se přijmout nepodařilo, ač součástí návrhu bylo, že stát by po dvaceti letech zcela přestal financovat provoz církví a platy duchovních ze svého rozpočtu.

Zásadní průlom přišel po volbách v roce 2010, kdy vznikla silná pracicová vláda s většinou 118 hlasů ve dvousetčlenné Poslanecké sněmovně. Vláda zařadila církevní vyrovnání mezi své priority. Přestože vládní většina v průběhu dalších měsíců citelně oslabila, právě silné postavení této vlády, které je vzhledem k volebnímu systému v posledních letech výjimečné, vedlo k tomu, že uzákonění vyrovnání státu s církvemi je poprvé skutečně reálné. Vláda ustavila vlastní odbornou komisi, která navázala na dohodu z roku 2008. Ve spolupráci s církvemi vypracovala nový návrh, v němž církve slevily ze svých požadavků, respektive je učinily výhodnějšími pro stát. Zvýšily hodnotu vráceného majetku a citelně snížily návrh finanční kompenzace. Její vyplácení se navíc zkrátilo z šedesáti let na třicet a součástí návrhu už nejsou žádné úroky – splátky se navyšují pouze o inflaci. Církve se navíc vzdaly možnosti usilovat o zablokovaný majetek, který v současnosti nedrží stát, ale jiné subjekty – zejména obce, kraje a soukromé právnické osoby. Ty se tak mají stát plnohodnotnými vlastníky.

3. Aktuální návrh zákona

Návrh, který je nyní v médiích pro zjednodušení označován jako „církevní restituce“, není restitucí v pravém slova smyslu. Naopak – církve, které by se dnes podle stanoviska Ústavního soudu mohly domáhat soudního navrácení majetku podle obecných restitučních principů, při přípravě tohoto návrhu shodně slevily ze svých nároků v zájmu budoucího uspořádání vztahů. Zákon přináší komplexní narovnání vztahu státu a církví a částečné zmírnění historických křivd. Majetek, který se má podle něj vracet, dle odhadů nedosahuje ani třetiny původního církevního majetku. Zbytek bude kompenzován finančně, přičemž stát postupně přestane financovat

provoz církví a platy duchovních ze svého rozpočtu. Zvolenou metodou je tedy kombinace restitučního principu a finanční kompenzace, která navazuje na návrh z roku 2008.

Celková hodnota církevního majetku byla s použitím průměrných cen vypočítána v letech 2007 až 2008 na 134 miliard korun, tedy zhruba 5,4 miliardy euro. S touto sumou počítá i aktuální návrh na vyrovnání. Oproti dřívějšímu návrhu však snižuje podíl finanční kompenzace. Celkovou sumu rozděluje na 75 miliard korun (3 miliardy euro), které se vrátí prostřednictvím majetku. Druhou částí je vyrovnání je finanční kompenzace ve výši 59 miliard korun (2,4 miliardy euro), kterou stát bude církvím vyplácet postupně v ročních splátkách po dobu třiceti let a která nahradí původní církevní majetek, jež se vydávat nebude a zůstane obcím, krajům či soukromým vlastníkům. Jednotlivé splátky se budou navyšovat výhradně o inflaci, nebude tedy použita klasická metoda splácení, kdy by dluh státu narůstal o úroky.

Na provoz církví a platy duchovních bude stát přispívat už jen 17 let, přičemž po prvních třech letech se částka začne snižovat každý rok o pět procent. Obě přechodná období – 30 i 17 let – jsou praktická pro stát i pro církve. Stát bude církvím platit kompenzaci nevráceného majetku v malých dávkách, které ho ekonomicky výrazněji nepostihnou, a církve se mezitím naučí znovu hospodařit se svým majetkem a na svou odpovědnost.

Poté, co zákon nabude účinnosti, se navíc odblokuje majetek držený obci, kraji a soukromými právníckými osobami, který je už od počátku 90. let zablokovan. Církvím bude naturálně navrácen jen majetek, který je dnes v držení státu. Obce a další subjekty se naopak stanou jeho plnohodnotnými vlastníky a budou s ním moci volně nakládat.

Po sedmnácti letech tedy stát úplně přestane financovat církve a ty se stanou zcela ekonomicky samostatnými. Po třiceti letech pak budou jednou pro vždy narovnány vztahy porušené nelegitimním zásahem totalitní moci do života církví.

Konkrétní částky, které bude stát církvím vracet formou majetku i finanční kompenzace, byly vypočítány z podkladů, které umožnily kvalifikovaný odhad ceny zabaveného majetku. Církve je shromáždily spolu s Pozemkovým fondem a státním podnikem Lesy České republiky. Vycházelo se z průměrných cen a výpočty ověřila renomovaná mezinárodní společnost Ernst & Young, a rovněž studie Výzkumného ústavu zemědělského.

O naturální vydání konkrétního majetku budou žádat jednotlivé církevní právnické osoby, kterým majetek před konfiskací patřil. Takových žadatelů bude několik tisíc – budou mezi nimi zejména jednotlivé farnosti či kláštery. Zákon neobsahuje přesný výčet majetku, právnické osoby budou muset v každém konkrétním případě výpisem z pozemkových knih doložit, že byly vlastníky majetku před komunistickým pučem z února 1948. Pokud se jim vlastnictví nepodaří prokázat, stát konkrétní majetek nevydává.

4. Námitky proti návrhu a argumenty, které je vyvracejí

Výsledný návrh na vyrovnání, na kterém se shodlo 17 církví a náboženských společností, je historickým kompromisem, z čehož vyplývá i jeho složitost. Zjednodušené interpretace návrhu, zneužívané v těchto dnech v předvolebním boji, utvrzují velkou část veřejnosti v jeho odmítání. Nebudu se zde věnovat ideologickým sporům, zaměřím se však na několik nejvýraznějších argumentů, jejichž přítomnost ve veřejné diskusi ukazuje, jak složitou a citlivou problematikou církevní vyrovnání v České republice je. Právě na těchto námitkách lze dobře vysvětlit nuance celého průlomového návrhu.

Námitka: Církvi majetek nikdy nepatřil.

Jde o výhradu nejčastější. Objekty, které církve v minulosti užívala, byly podle této námitky ve zvláštním právním režimu, který je církvím pouze poskytoval k užívání a nedělal z nich opravdového vlastníka. Skutečnost je taková, že tento argument nemá žádné právní ani historické opodstatně-

ní, naopak množství důkazů, které prokazují opak, je nezměrné. Návrh zákona především neobsahuje výčet konkrétních věcí, které budou předmětem naturálního navrácení, ale výslovně počítá s tím, že u každé žádosti musí sám žadatel dokumentací prokázat, že tento majetek vlastnil. Tedy že stát jeho vlastnictví uznával. To lze bezpečně dokázat z pozemkových knih. Majetek církevních právnických osob byl v pozemkových knihách řádně zapsán už podle občanského zákoníku z roku 1811. Názor, že církevní právnické osoby sice byly v pozemkových knihách uvedeny jako vlastníci, ale šlo jen o užívací právo, vyvrátily všechny tři právnické fakulty, jež byly církevní komisí požádány o stanovisko, stejně jako Ústav práva a vědy Akademie věd České republiky. Ani z jednoho z těchto posudků nevyplývá, že by vlastníkem zmíněného majetku byl stát. Církevní majetek nebyl považován za majetek státu ani v žádné pozdější dějinné epoše – demokratická první republika jej po roce 1919 zahrнула do pozemkové reformy, která se státního majetku netýkala. Totalitní režim pak sám dokazuje, že církev považoval za vlastníka majetku, a to ve svých rozhodnutích o jeho konfiskaci. Stát logicky nemohl zabavit vlastní majetek. Stejný pohled – totiž že majetek náležel církevním osobám jako vlastníkům – plynule přijala i legislativa v 90. letech zmíněným zablokováním tisíců hektarů půdy. Církevní vlastnictví také opakovaně potvrdil Ústavní soud, když jej předpokládal v konkrétních sporech, a konečně je dokládá i fakt, že nebylo zpochybněno v žádném jině státě bývalé monarchie. Skutečnost, že církevní právnické osoby ne vždy mohly se svým majetkem zcela volně nakládat, nevypovídá nic o charakteru jejich vlastnického práva. Tato veřejnoprávní omezení odpovídají z dnešního pohledu věcným břemenům zřízeným ve veřejném zájmu a v žádném případě neumenšují rozsah vlastnického práva. Argument, že církevní právnické osoby před rokem 1948 mnohdy potřebovaly souhlas státu k dispozici s majetkem, je ve veřejných diskusích často zmiňován jako údajný důkaz, že církvím majetek nepatřil, ač ve skutečnosti dokazuje pravý opak. I tím, že stát vydával někomu jinému souhlas s dispozicí s majetkem, dával jednoznačně najevo, že se nepovažuje za vlastníka dotčené věci.

Námitka: Návrh prolamuje rok 1948 a vrací církvím majetek, o jehož vlastnictví byly pochybnosti i před komunistickým pučem.

Tato námitka je jednoduše nepravdivá. Zákon výslovně znemožňuje jít před únor 1948. Neobsahuje navíc výčet položek konkrétního majetku, ale přenáší na církevní právnické osoby důkazní břemeno ohledně toho, že jim patřil konkrétní majetek, o který budou žádat. Pokud se jim v některém případě vlastnictví nepodaří prokázat, stát daný majetek nevydá. Majetek, jehož vlastníky církevní právnické osoby před rokem 1948 nebyly, tedy nebude podle tohoto návrhu zákona vydán.

Námitka: Proč zákon nevrací jen individuálně určený majetek vypočtený v zákoně?

Výčtový zákon, který by obsahoval souhrn konkrétních nemovitostí, by byl problematický z mnoha důvodů. Konkrétní výčet nemovitostí by byl podle stanoviska Českého úřadu zeměměřičského a katastrálního nereálný – není možné zakonzervovat zhruba sto tisíc položek v katastru a zajistit, aby během celého legislativního procesu až do účinnosti zákona nepodléhaly žádným změnám. Dalším problémem je možný nesoulad výčtového zákona s Ústavou – Ústavní soud už v minulosti zrušil některé zákony, které měly povahu individuálního právního aktu, nikoliv abstraktní normy. U výčtového zákona by také vzrostlo riziko případných omylů, které by celý jeho princip zpochybnil. Zatímco konkrétní žádosti se budou podrobně individuálně prověřovat, zákon není možné v konkrétním případě pružně opravit.

Námitka: Vyrovnaní po tolika letech přinese nové nespravedlnosti.

Kritici zákona se bojí, že o svá hospodářství přijdou lidé, kteří je užívají dnes už spravedlivě či v dobré víře. Proti takovým případům však zákon obsahuje spolehlivé pojistky – vracet se bude pouze státní majetek, církve nedostanou zpátky nemovitosti, které jsou dnes v držení obcí, krajů a soukromých osob. Všechny tyto subjekty se naopak stanou plnohodnotnými

vlastníky bývalého církevního majetku, protože se odblokuje možnost s nemovitostmi plně nakládat. Z naturálního navrácení jsou vyjmuty i pozemky v přírodních rezervacích a v dalších společensky významných lokalitách, dále pozemky zatížené nejrůznějšími liniovými vedeními a další.

Námítka: Církevní vyrovnání stáhne stát v době ekonomické krize ke dnu

Tato námitka je zcela nepravdivá. Už dnes stát vydává ročně 1,4 miliardy korun na financování církví a náboženských společností. V blízké době k tomu má přibýt dalších dvanáct nových náboženských společností, které splní podmínky k financování. Stát, který je konfesně neutrální, nemůže podle Ústavy rozhodovat o tom, které církve bude platit, ke všem musí přistupovat rovně. V blízké době by tak musel hradit provoz a platy 29 různým církvím a náboženským společnostem, což by zvyšovalo jeho výdaje bez jakékoliv souvislosti s konfiskací církevního majetku po únoru 1948. Aktuálně míří nejhlasitější kritika vůči navrhované finanční kompenzaci ve výši 59 miliard korun. Stát ji však bude církvím vyplácet po dobu třiceti let, přičemž celá částka dohromady činí asi 0,3% státního rozpočtu. V následujících 17 letech se navíc bude pravidelně snižovat příspěvek na platy duchovních a činnost církví. Po 17 letech stát nebude přispívat ani korunou.

Námítka: Církve chtějí víc, než na co mají nárok.

Naturální vyrovnání podle odhadů odpovídá zhruba 20 až 30 procentům majetku, který církev vlastnila. Církve navíc nežádají kompenzaci výnosů ze svého majetku, který podle studie národohospodářské fakulty Vysoké školy ekonomické v Praze přinesl státu od roku 1948 do roku 2007 více než 141 miliard korun (téměř 6 miliard euro). Hodnota patronátů, které přešly na stát, tak pak činila dalších 87,9 miliardy korun. Odečteme-li výdaje na financování církví během této doby ve výši 42,5 miliardy korun, stát na zabaveném majetku vydělal 168,6 miliardy korun (téměř 7 miliard euro). O tyto výnosy církve nežádají, návrh se týká pouze hodnoty církev-

ního majetku. Vracena bude jeho necelá třetina, a co se týče finanční kompenzace za zbytek, její výpočet vycházel z průměrných cen majetku a byl ověřen nezávislými audity, včetně již zmíněné studie respektované mezinárodní společnosti Ernst & Young.

Námítka: Spravedlivější by bylo zřídit na státu nezávislý fond, kam by se původní církevní majetek soustředil a z něhož by byly církve financovány.

Toto řešení má několik vážných úskalí. Stát by jím vlastně dokončil konfiskaci církevního majetku ze čtyřicátých let minulého století. Jasně by tím deklaroval, že uznává církve jako vlastníka majetku, a zároveň by jim neumožnil s ním disponovat. Zadržování majetku fondem by nebylo možné chápat jen jako jakési omezení vlastníka na úrovni věcného břemena. Naopak by bylo v rozporu se samou podstatou vlastnictví. Stát by také musel vyřešit otázku, které církve a náboženské společnosti by z fondu financoval. Bylo by to pouze těch původních sedmnáct, nebo i dvanáct nových, kterým má podle současné legislativy vzniknout nárok na hrazení provozu a platů? V prvním případě by stát zpochybnil svou konfesní neutrálnost a čelil by ústavním žalobám. V druhém případě by majetek konkrétních právnických osob zabavený totalitním režimem rozdělával nově vzniklým právnickým osobám a pokračoval by tak v nelegitimním nakládání s církevním majetkem. I když fondy v některých státech fungují, většinou vznikly už za doby totality a dnes plní jen doplňkovou funkci. Převádět veškerý objem vraceného majetku do fondu nově v roce 2012, by podle mého názoru nebylo ústavně obhajitelné řešení. Nehledě na to, že fond, i kdyby byl na státu nezávislý, by se nutně musel od státní moci odvíjet přes nějaký převodní mechanismus. Na příkladu veřejnoprávních médií v České republice vidíme, jak velkým politickým tlakům čelí nezávislé kontrolní instituce, které rozhodují o velkém objemu veřejných peněz. Dalším důležitým argumentem proti fondu je fakt, že by i nadále trvala potřeba odpovědět na otázku, kdo je vlastníkem zabavených nemovitostí. A konečně –

spravovat majetek z celé země prostřednictvím centralizovaného fondu, by bylo nepraktické a nevhodné. O vydání majetku budou žádat jednotlivé právnické osoby, ty, které totalitní režim o jejich majetek připravil. Centralizace vlastnictví by nenapravila majetkové křivdy vůči těmto konkrétním osobám a učinila by z církve jakéhosi pomyslného jediného vlastníka. Pak by se vlastně naplnil argument, že církvi jako celku majetek nikdy nepatřil, a proto ho nemá dostat zpátky. Majetek vždy patřil jednotlivým právnickým osobám a právě k nim se musí vztahovat majetkové narovnání.

Námítka: Z církví se stanou komerční společnosti.

Tato námitka je obavou některých členů a příznivců církví. Podle mého názoru není opodstatněná. K církevním osobám patří hospodaření na vlastních statcích od dávných dob a církev skrze tento majetek vždy realizovala své poslání ve světě. Kláštery nikdy nejsou centrem konzumu či zábavy, ale vzdělání, modlitby a ticha. Také činnost, kterou někdy zjednodušeně označujeme jako charitu, není zbytným doplňkem, ale jedním z nejvýraznějších plodů církevního působení ve světě. Církev skrze ni uvádí do světa dary Ducha svatého. Z činnosti, která přináší ekonomický profit, pak financuje svůj provoz a hmotné zabezpečení duchovních a dalších zaměstnanců. O to, aby církevní majetek prosperoval, se nebudou starat duchovní na úkor zanedbávání svých hlavních povinností, ale profesionálové, které církev bude moci z těchto výnosů adekvátně zaplatit. Například v Německu jsou církve v souhrnu druhým největším zaměstnavatelem hned po státu, a přesto nemůžeme říci, že by to bylo na úkor její duchovní činnosti, jež je v mnoha případech rozvinutější než v České republice, kde byla církev po čtyřicet let ekonomicky závislá na státu a dodnes se z toho plně nevzpamatovala. O tom, že jakákoliv osoba odlišná od státu bývá lepším hospodářem než stát, pak není třeba nikde na světě pochybovat. Je také třeba doplnit, že církve nebudou bohatší než dnes. Budou jen odpovědné za své hospodaření. Dnešní stav je z tohoto pohledu vlastně pohodlný – církve každý rok dostanou 1,4 miliardy korun na svůj provoz a teoreticky by se nemu-

sely vždy chovat příliš hospodárně. Do roka dostanou znovu stejný objem peněz. Nově budou církve muset mnohem pozorněji sledovat, zda například nezaměstnávají lidi, jejichž práce není efektivní, budou vědět, že pokud vrácený majetek použijí ke krátkodobému prospěchu, fatálně tak ohrozí svou existenci. Z tohoto pohledu tak církve čekají těžké, s nadsázkou lze říci „hubené“ časy, v nichž se musí naučit chovat ekonomicky, aby zajistily své základní poslání. Nemovitosti, které církve dostanou zpátky, jsou navíc mnohdy ve zuboženém stavu. Lidé, kteří mají zkušenosti s restitucemi majetku fyzických osob, upozorňují, že v některých případech může trvat třeba i patnáct let, než bude možné počítat s prvními výnosy.

Námítka: Proč nezachováme *status quo* a zablokovaný majetek jen neodblokuje obcím? Církve jsou přece svobodné a žije se jim dobře.

V České republice je naléhavě třeba vyjasnit nejasnou právní situaci. Tu by samozřejmě vyjasnilo i zřetelně formulované rozhodnutí, že stát si zabavený majetek ponechá. To by však znamenalo, že by konfiskaci uzákonil, což je v demokracii nejen nepřijatelné, ale i protiústavní. Pro stát je pak možná ještě vážnější námitkou, že financování nových náboženských společností a jejich duchovních v budoucnu ekonomicky neutáhne. V neposlední řadě pak není žádný rozumný důvod k tomu, aby se konfesně neutrální stát nově rozhodl financovat církve a aby lidé, kteří se k nim nehlásí, nadále platili ze svých daní jejich provoz.

Námítka: Proč církev neudělá tlustou čáru za minulostí a nezačne se financovat jen s dobrovolných darů věřících?

Tato námitka je neférová i vzhledem k tomu, že typickým příkladem, jak mnohé církevní právnické osoby před rokem 1948 nabývaly nemovitosti, byly právě dary, svépomocné stavby kostelů a far v jednotlivých farnostech, dědictví, které klášterům odkázali mecenáši a podobně. Nově vzniklé farnosti se většinou formovaly kolem kostelů a far, jež nebyly postaveny z žádných dotací odkudsi shora, ale z iniciativy samotných farníků. Ti také

například pro farnost pořizovali polní či lesní pozemky, jejichž výnosy byly používány na její chod a na zabezpečení faráře. Tato část majetku je plně srovnatelná se staveními, která byla po komunistickém puči zkonfiskována jednotlivým rodinám. Po roce 1989 pak nikdo nezpochyboval jejich navrácení podle obecných restitučních principů. Církevní osoby mají srovnatelnou a stejně doložitelnou kontinuitu jako rodiny – fyzické osoby a jejich právní nástupci. Vzhledem k tomu, že i dnešní legislativa považuje komunistický režim za zločinný a protiprávní, není důvod, aby jednotlivé církevní právnické osoby svou lhostejností legitimizovaly jím provedené zločiny včetně konfiskace majetku, o který jsou i vzhledem k odpovědnosti k předkům nejen oprávněny, ale také povinny pečovat a spravovat jej.

Námítka: Církev se majetku sama nezákonně zmocnila při rekatolizaci. Pokud bychom se vrátili ne k únoru 1948, ale o mnoho dalších let zpátky, zjistili bychom, že majetek nenabyla legitimně. Proto teď není důvod jí nic vracet.

Tuto námítku je třeba považovat za neprávni a ahistorickou. Jak už jsem zmínil, nehovoříme zde o církvi jako o jednom právním subjektu, ale o jednotlivých právnických osobách, který svůj majetek prokazatelně vlastnily podle práva Rakousko-uherské monarchie, první Československé republiky a ostatně i podle totalitního práva, které k majetku při jeho konfiskaci přistupovalo jako k majetku ve vlastnictví jednotlivých církevních právnických osob. Přestože se ve společenských diskusích objevují argumenty o rekatolizaci v první polovině 17. století, je třeba připomenout, že hovoříme o zákonu, jež má částečně napravit křivdy spáchané po únoru 1948. Tedy v éře, jež následovala poté, co si Československo prošlo obdobím vyspělého demokratického státu, který – ač byl ke katolické církvi značně nepřátelský, protože si ji spojoval právě s monarchií – nezpochyboval zmíněné vlastnictví majetku jednotlivými právnickými osobami. Naopak svou pozemkovou reformou dokazoval, že tyto osoby jsou plnohodnotnými vlastníky

majetku. Není proto žádný právní ani historický důvod, proč toto vlastnictví zpochybňovat zpětně.

Námítka: Většina obyvatel České republiky nebude z vyrovnání nic mít.

Argument, na který by se dalo reagovat parafrází, že když sousedovi ukradnete auto, nebude pro vás ekonomicky výhodné mu ho vrátit a potom sám zůstat bez auta. V případě církevního vyrovnání to však takhle není. Církve po vzájemné dohodě velmi slevily ze svých oprávněných požadavků. Vracet se bude maximálně třetina majetku, zbytek bude odblokován pro obce, kraje, soukromé právnické osoby. 500 obcí, které dnes má zablokované pozemky, se bude moci začít plnohodnotně rozvíjet a žádat například i o evropské dotace. A kromě toho – důkazem, že církve umějí v zájmu celé společnosti smysluplně využít i své vlastní prostředky, je 47 školských zařízení, která už v dnešních podmínkách v České republice zřizují, 17 hospiců a nemocnic a mnoho charitních zařízení, jež pečují o sociálně znevýhodněné.

5. Závěr

Za chvíli se vrátím do České republiky, kde na billboardech ve městech a podél dálnic zdraví řidiče tlustá ruka s biskupským prstenem natahující se po pytlí peněz. Opoziční Česká strana sociálně demokratická, která je nejpočetnější parlamentní stranou, na těchto plakátech před podzimními krajskými volbami voliče upozorňuje, že se vláda údajně chystá církvím „darovat“ 134 miliard korun, které vytáhne z kapsy důchodcům. V další fázi kampaně mají lidem chodit do schránek složenky, v nichž je tato suma rozpočítána na jednoho občana. Každý se tak dozví, že má vláde na údajný *dar* pro církve zaplatit 12 755 Kč (asi 510 euro). Právě na takové úrovni se vede politická diskuse a logicky vzbuzuje silné proticírkevní nálady ve společnosti. Ta navrhované řešení podle průzkumů veřejného

mínění většinově nepodporuje. Sedmnácti církvím, které se i přes rozdílné zájmy na vyrovnání shodly se státem, zemědělci i s obcemi, je vytykáno, že se snaží prosadit restituce bez společenského konsensu. Levicový Senát návrh vrátil a dvousetčlenná Poslanecká sněmovna o něm má znovu hlasovat, přičemž k přehlasování Senátu potřebuje kvalifikovanou většinu, tedy 101 hlasů. Vláda, která si návrh dala před dvěma lety do svých programových priorit, tehdy měla 118 poslanců. Dnes, po rozpadu jedné ze tří koaličních stran po nepravomocném odsouzení jejího lídra z korupce, už má jen sto hlasů. Minimálně jeden hlas tak musí sehnat mezi nezařazenými poslanci. Dva z nich se už vyjádřili, že návrh podpoří, přesto bude hlasování značně dramatické. Pokud zákon Sněmovnou projde, ještě ho může vetovat prezident republiky. Ten je sice církvím obecně nakloněn, ale jeho dva poradci se už příklánějí k argumentu, že návrh je škodlivý, protože údajně může vést k prolomení hranice února 1948. Pokud prezident zákon vrátí, vláda opět bude muset ve Sněmovně sehnat 101 hlasů. I poté budou církve napadány, že se k miliardám dostaly těsným hlasováním. Opozice navíc avizovala, že se schválený zákon ještě pokusí dodatečně napadnout u Ústavního soudu.

Ve všech těchto diskusích zaniká, jak velkou historickou příležitostí navrhovaný zákon je. Jak nepravděpodobné je, že by se takto široká dohoda opakovala, a jak by její odmítnutí výrazně oddálilo, ne-li úplně zhatilo možnost vyrovnat se s křivdami komunismu a především do budoucna narovnat vztah státu a církve v souladu s principy demokratického právního státu.

Státu by v případě zamítnutí návrhu začaly výrazně růst náklady na financování nových církví a náboženských společností. Konec jeho závazku platit jejich duchovní a provoz by se oddálil na neurčito a další generace by byly zatíženy povinností přispívat ze svých daní na církve a náboženské společnosti, s nimiž se neidentifikují.

Mnoho církevních právnických osob by v takové situaci zřejmě nečekalo, zda se za několik dalších let zrodí jiná dohoda a pokusily by se k některému majetku dostat soudní cestou, k čemuž je ostatně nepřímou vyzý-

vá stanovisko Ústavního soudu. Z takových restitucí by pak už zřejmě nebyl vyloučen ani zablokovaný majetek obcí, krajů a soukromých právnických osob.

Proto nejen já, ale celá Česká biskupská konference považuje za důležité, aby návrh prošel legislativním procesem a nabyl platnosti a účinnosti, i když politická rétorika levicových stran může církve krátkodobě poškodit u části veřejnosti. Ale věřím, že plody, které toto úsilí dlouhodobě přinese, veřejnost přesvědčí, že církve využívají svůj historický majetek ke službě společnosti a že tato služba je viditelným znamením ducha Evangelia v tomto světě.

Děkuji Vám za pozornost.